

DOI: <https://doi.org/10.31318/2786-8877.6.2023.291424>

РУДЕНКО Л. Г.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Інститут книгознавства. Кандидат мистецтвознавства, старший науковий співробітник відділу музичних фондів (Київ, Україна).

Rudenko, Liudmyla. V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, Institute of Book Studies. Candidate of Art Criticism (PhD), Senior Researcher of Music Books and Collections Department (Kyiv, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0329-0504>

© Руденко Л. Г., 2023.

**ДУХОВНО-МУЗИЧНА СПАДЩИНА
ПЕТРА ТУРЧАНІНОВА В НОТНІЙ БІБЛІОТЕЦІ ХОРУ
КИЇВСЬКОЇ ДУХОВНОЇ АКАДЕМІЇ**

**PETER TURCHANINOV'S SPIRITUAL
AND MUSICAL HERITAGE IN THE MUSIC LIBRARY
OF KYIV THEOLOGICAL ACADEMY CHOIR**

Нотна бібліотека хору Київської духовної академії, яка зберігається в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського, — одна з небагатьох профільних колекцій духовної музики, що дійшла до нас. Вона містить понад тисячу різних за жанрами й формою церковно-музичних творів (рукописи й нотодруки), які належать видатним і призабутим українським і зарубіжним митцям XVIII — початку XX століть. Серед них — опуси Петра Івановича Турчанінова (1779–1856), російського композитора, регента, релігійного діяча, учня Джузеппе Сарті й Артемія Веделя. Традиційно, найбільшу популярність серед хористів та регентів Київської духовної академії мали твори українських митців: Артемія Веделя, Максима Березовського, Дмитра Бортянського, Степана Дегтярьова, Степана Давидова та інших, однак музична спадщина П. Турчанінова також високо

цінувалася. Особливо це виявилось у репертуарній політиці диригентів Андрія Лелявського, Івана Макаревича, Олександра Кошиця, Парфена Ковернинського.

Надання пріоритету П. Турчанінову поміж інших російських композиторів, чиїх церковних творів немало в нотній бібліотеці хору Київської духовної академії, пояснюється тим, що митець тривалий час жив і навчався в Україні, виховався на українському ґрунті і, очевидно, добре знав український музичний колорит, традиції українського церковно-музичного мистецтва, адже був учнем і другом А. Веделя. Спілкування з ним, навчання, формування під його впливом мистецького мислення, духовності надали змогу П. Турчанінову стати високодуховною особистістю, композитором, регентом, релігійним діячем.

Факти життя і творчості П. Турчанінова висвітлені в його автобіографії, опублікованій у журналі «Домашня беседа для народного чтения» за 1863 рік. Вона стала для українських учених одним із головних джерел дослідження біографії А. Веделя. Завдяки музичному таланту П. Турчанінова, освіченості, аристократичним духовним і моральним якостям, його діяльність цікавила істориків і музикознавців різних епох. Свого часу про композитора писали Віктор Аскоченський, Іван Гарднер, Василь Металлов, Володимир Морков (Марков), Дмитро Розумовський, Антонін Преображенський, Микола Успенський та інші. Серед сучасних українських дослідників творчості П. Турчанінова — Тетяна Гусарчук, Андрій Кутасевич, Ігор Тилик, Євген Махновець.

Тетяна Гусарчук у монографії про А. Веделя високо оцінює П. Турчанінова як особистість, його духовні та моральні якості. Композиторська спадщина митця була поза увагою дослідниці, однак, користуючись висновками інших учених, вона наголошує, що основні стильові ознаки його композиторського письма були перейняті від А. Веделя [Гусарчук, 2019, с. 92–99]. Микола Успенський у розвідці до двохсотріччя від дня народження П. Турчанінова не лише ґрунтовно досліджує його життєвий і творчий шлях, а й здійснює музикознавчий аналіз творів [Успенский, 1980].

Упродовж життя П. Турчанинов не припиняв регентської діяльності й композиторської творчості. Його музичні здібності високо цінували в різних верствах суспільства. Д. Бортнянський саме йому доручив перекладення для фортепіано всіх своїх чотириголосних творів. Уперше твори Д. Бортнянського з перекладенням для фортепіано П. Турчанинова видані 1825 року [Турчанинов, 1825]. Фахівці вважають, що Турчанинов один із перших звернувся до гармонізації монодії, став попередником нового напрямку в російській церковній музиці ХІХ — початку ХХ століть, який набув розвитку у творчості Григорія Львовського, Олександра Кастальського, Олександра Архангельського та інших.

У творчій спадщині П. Турчанинова — оригінальні твори й перекладення старовинних наспівів для чотириголосного і триголосного хорів. Його музичні твори дозволялося виконувати під час богослужінь, їх ніколи не забороняла церковна цензура імперії. Уперше чотириголосні перекладення опубліковані й дозволені для церковного вжитку 1831 року. Триголосні перекладення вийшли друком 1841 року, а надалі — лише після смерті митця [Морков, 1862].

У Нотній бібліотеці хору Київської академії духовно-музична спадщина П. Турчанинова зберігається в рукописних списках і в нотодруках, це оригінальні твори і перекладення монодій. У рукописних списках у комплекті поголосників під шифром Ее 1436 П. № 1 зберігся піснеспів «Нині отпущаєши» (*ре мінор*). Комплект перевіряв і частину голосів копіював регент Андрій Лелявський, керівник хору впродовж 1881–1885 років. Про це свідчать маргінальні записи — його самого й учасників його хору — на сторінках нотних книг, що містяться в комплекті. У рукописному комплекті поголосників під шифром Ее 1548 П. № 21 є п'ять творів П. Турчанинова: «Херувимская піснь» (*ре мінор*), «Херувимская піснь» (*ре мажор*), «Милость мира» (*соль мажор*), «Тебе поєм» (*до мажор*) і «Многолітіє» (*до мажор*). Проаналізувавши маргінальні записи на сторінках рукописів, можна стверджувати, що в цьому комплекті містяться церковно-музичні твори, які переписували учасники й регенти хору

протягом 1873–1890 років. Однак більшість піснеспівів, зокрема твори П. Турчанінова, скопіював і перевіряв інший регент — Іван Макаревич (1878–1880). Зберігся піснеспів «Милость мира» (пераяславська) П. Турчанінова в рукописному партитурному збірнику під шифром Ее 1435 П. № 1 [Руденко, 2013, с. 235, 246, 261–262].

У нотозбірні хору Київської духовної академії є чимало й опублікованих творів композитора, які збереглися в партитурах і в поголосниках. Усі нотодруки видані в Петербурзі й Москві наприкінці XIX — на початку XX століття, зокрема дві літургії для чоловічого хору: «Св. Іоанна Златоустого» і «Преждеосвященная» (Санкт-Петербург, 1869). Серед інших нотодруків: повне зібрання духовно-музичних творів П. Турчанінова за редакцією О. Кастальського (Москва, 1905); збірник духовно-музичних творів і перекладів (Санкт-Петербург, 1892); «Древнее простое церковное пение разных напевов» (Санкт-Петербург, 1864 і 1867; Москва, 1905); «Великопостное пение» для чотириголосного хору (Санкт-Петербург, 1905). На сторінках цих нотодруків, особливо комплектів із поголосниками, регенти і студенти залишили чимало маргінальних записів, які дають підстави вважати, що твори П. Турчанінова були популярні серед регентів і співаків [Руденко, 2013, с. 301–306].

Отже, композиції П. Турчанінова протягом майже століття виконував один із найкращих хорів України, хор, який послідовно дотримувався усталених українських традицій церковного співу. П. Турчанінов, хоч і не був етнічним українцем, однак у його творах відчувається український дух і колорит, який він перейняв від свого вчителя А. Веделя. На становлення П. Турчанінова як духовного композитора й особистості вплинуло виховання на українській землі, серед етнічних українців. Наразі творчу спадщину композитора ще ґрунтовно не досліджено у вітчизняному музикознавстві, потрібен вичерпний музикознавчий аналіз його творів, щоб підтвердити гіпотезу відомих дослідників про наявність у ній українських традицій.

Список використаної літератури і джерел

1. Гусарчук Т. В. Артемій Ведель. Постать митця у контексті епох : монографія. Київ : Муз. Україна, 2019. 766 с.
2. Морков В. И. Протоиерей Петр Иванович Турчанинов. Его светская, духовная жизнь и музыкальные заслуги // Странник. Санкт-Петербург, 1862. Кн. 9. С. 403–411.
3. Руденко Л. Г. Нотна бібліотека хору Київської духовної академії / наук. ред. Л. В. Івченко. Київ : НБУВ, 2013. 416 с.
4. Турчанинов П. И. Уведомление [о выполненных и изданных им переложениях произведений Бортнянского] // Отечественные записки. 1825. Ч. XXIV. Кн. LXVI. С. 525–528.
5. Успенский Н. Д. Протоиерей Пётр Иванович Турчанинов. К двухсотлетию со дня его рождения: 1779–1979 (†4/16 марта 1856 года) // Журнал Московской Патриархии. 1980. № 10. С. 9–18.